

Становище

ЗА

дисертацията на Анна Делчева Кълцева

ТЕОСОФСКИ АЛТЕРНАТИВИ НА РИСКОВОТО ОБЩЕСТВО

към ФФ на ЮЗУ „Неофит Рилски”, катедра „Философски и политически науки”

за придобиване на образователна и научна степен „доктор”

по професионално направление – 2.3 Философия (Социална философия)

от

проф. Нонка Богомилова, д-р на философските науки

I. Структура и основни проблемно-тематични полета в дисертационния труд:

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Обемът ѝ е от 215 стр. плюс Приложение от 35 страници. Библиографията включва 164 литературни източника на български, английски и руски.

В Увода е обоснована актуалността на изследването, посочени са предметът, обектът, целите и основната хипотеза на труда, свързани с анализ на теософията на Елена Блаватска и нейната съпоставимост и приложимост към теориите (Улрих Бек) и практиките на Рисковото общество.

Първа глава на труда, носеща заглавието „**Основания за теософските алтернативи на рисковото общество**”, разисква динамичната и променяща се ситуация (негативна, позитивна, дискуссионна) около възприемането на теософските идеи на Е. Блаватска, трасирайки метафизичния мост, който ги свързва с теорията за Рисковото общество.

Втора глава на дисертацията, назована „**Философски аспекти на „Тайната доктрина“**”, представя основните понятия и концепти в този ключов труд на изследваната авторка, центрирайки Единната реалност (Абсолют, Божествена същност) в разнообразните ѝ проявления, пластове и форми, и съпоставяйки я с някои класически философски и религиозни понятия и концепти. **Трета глава** на труда – „**Измерения на Рисковото общество**” – разглежда многопластово теорията за Рисковото общество, представена в идеите на У. Бек и на други негови предшественици и следовници: същност, основни теми и понятия, контекстът на глобализацията, на индивидуализацията, на политиката, на науката и др. **Четвърта глава**, назована „**Общности и алтернативи**”, разглежда в съпоставителен план някои ценности и послания в теософията на Е. Блаватска и в теорията за Рисковото общество от гледна точка на възможното взаимоусилване на хуманистичните им измерения.

Докторантката е магистър по българска филология и има дългогодишна практика в сферата на журналистиката. Публикувала е седем статии по темата на дисертацията.

II. Теоретични сполуки и постижения в дисертационния труд

1. Информационната значимост на труда, запълваща празнини в националното ни изследователско поле, е безспорна – както по отношение на теософската система на Е. Блаватска, така и по отношение на теорията за Рисковото общество.

2. И двете линии в труда са представени с добра информираност върху разглеждания предмет, с добросъвестност и до голяма степен с изчерпателност.

3. Изследователската оптика на дисертантката разглежда темите и проблемите в тези две основни линии в дисертацията не хаотично, а структурирано, чрез извличане от тях на понятия и идеи, релевантни на замисъла на труда.

4. Замисълът на труда е наистина мащабен и излиза извън традиционните конвенционални рамки на една докторска дисертация, поставяйки си за цел да установи/открие взаимосъответствие на понятия, ценности и послания между една теософска доктрина от 19-ти век и една от най-модерните социални теории от края на 20-ти и началото на 21-ви век за съвременното общество като Общество на Риска.

5. Реализирането на подобна изключително сложна задача изисква познания в различни области на знанието – религия, философия, социология, културология, каквито до немалка степен авторката показва при реализацията на този мащабен замисъл, придавайки му мултидисциплинарни и трансдисциплинарни измерения.

6. Линиите на съпоставяне между теософската и социологическата теория – индивидуализация, видимо-невидимо, монистично начало, човешкото съзнание и др. – предполагат не механично сравняване, а сложен аналитичен срез на двата феномена за „дестилиране“ на тези съпоставими конфигурации: конструирано и прието от самата дисертантка теоретично предизвикателство, което показва вече акумулиран сериозен изследователски кураж и самочувствие.

7. Тази зрялост личи особено силно в третата глава на дисертацията, в която теорията за Рисковото общество е представена тематично и проблемно, в динамичен исторически и познавателен план, чрез добра интерпретация на основните ѝ теми, тези, понятия и персоналии.

8. Както в избрания обект на изследване, в подхода и в основната хипотеза на авторката на дисертационния труд личи хуманистична и космополитна нагласа, загриженост за проблемите и бъдещето на човешкото общество като цяло и особено в контекста на проблемите и негативите, продуцирани от настоящото му развитие като: общество на консумацията, на невидимите рискове, фетишизиращо печалбата за сметка на живота и здравето на човека и на природата.

9. Висока оценка заслужава и работата на дисертантката с източниците: те са представителни за съответната тема, описани и разисквани са с добросъвестност и коректност; много положително е реферирането на български източници по всяка една от темите и проблемите, които стоят в центъра на вниманието на дисертантката.

10. Езикът и стилът са разбираеми, четивни, особено като се има предвид сложната теософска терминология, с която авторката борави, специфичните и непознати за широката публика понятия на будизма и индуизма.

III. Коментари и критични бележки

Опитът да се успоредят два сложни и разнолики феномена, принадлежащи на различни дисциплинни сфери, едната от които развивала се в лоното на религиозни и мистични традиции, а другата – изградена върху рационалистичен фундамент, и сериозно дистанцирани по оста на историческото време, крие сериозни предизвикателства, „подводни камъни”, подвеждащи изкушения, от които трудно би се опазил дори опитен изследовател. Ето някои от тях:

1. В дисертационния труд трудно може да бъде открита ясна познавателна, философска дистанция по отношение на разискваните теософски понятия и тези; те, както и самооценките на авторката им – Е. Блаватска – за ново учение, надмогващо недостатъците на западната философия и разрешаващо кризата на „европейския образ на човека” се приемат като истинни, адекватни и самодостатъчни: дисертантката по-скоро *следва*, отколкото *изследва* своя обект, стъпва в неговите стъпки, метафорично казано, вместо да го „води” по траекторията на своите цели и задачи.

2. Изследователският подход към въпросното теософско учение, особено като се има предвид силната дискусивно-критична атмосфера около него, би следвало на първо място да констатира и анализира наличието/липсата в него на методологическа, теоретична „хигиена”: това не е направено, макар че от изложението на дисертантката ясно личи, че това учение използва понятията на класическата западна философия не съдържателно, както твърди основателката му, а само наименованията им, създавайки измамно чувство у неподготвения читател за приемственост и надмогване на тази авторитетна традиция.

3. Макар че е положила сериозни усилия за разбиране и изложение на смисъла, който изследваният автор (Е. Блаватска) „скрива” зад класическия философски език – метафизика, материализъм, ноумен, феномен, пространство, време, материя, съзнание, Абсолют – дисертантката не стига до логичния извод: за произволната еkleктика, продуцирана от непознаване и хаотично смесване на философски понятия и религиозни интуиции; причината е, че у самата дисертантка личи известно недоразбиране за смисъла и духа на класически философски понятия като метафизика, съзнание, материализъм, Абсолют и др. (вероятно поради липсата на специализирано философско образование).

4. Недостатъчното проникване до философските фундаменти или до липсата им в изследваните учения прави до голяма степен нестабилна конструкцията на моста, който дисертантката гради помежду им: това свързване върви по линия или на прекалено общи и неспецифични идеи (като например идеята за човека и съзнанието като фокус и на двете учения), или на недоизяснени понятия като метафизика, без да акцентира върху фундаменталните различия в техния общ дух и смисъл: а/теософското учение като еkleктичен микс от популярна философия, свободно аранжирани религиозни фрагменти, отломки от антична митология, популистки утопии, опаковани в наукоподобна терминология и обещаващи предвидимост, сигурен „хепи енд” на човешкото движение по еволюционната спирала; б/социологическата теория за

Рисковото общество като социална критика на съвременното общество и неясното му бъдеще, рационалистичен дискурс, за който религиозното, магическото мислене е илюзорен, „отпадъчен” продукт на загубения контрол, на непредвидимостта на социалното развитие, на страха от бъдещето, на песимизма (в този дух е и анализът на Л.Копринаров в *Mobilis in Mobili*).

5. Не са дискутирани или поне коментирани от докторантката самопреценките на Е. Блаватска, издигащи изследваните теософски идеи до ранга на нова и убедителна антропология, центрираща личността и предлагаща нов синтез между религия и наука, нова хуманистична перспектива пред човечеството (много от тези идеи, но във философски издържан вид може лесно да бъдат открити в европейската философска традиция от периода на Античността и Просвещението: в *Никомахова етика* на Аристотел, в *Основи на метафизиката на нравите* на Кант, в *Бягство от свободата* на Фром, в *Мъжеството да бъдеш* на Паул Тилих....).

6. Препоръчително е в бъдещи свои изследвания по тези въпроси докторантката да обърне по-сериозно внимание на онези социални и културни обстоятелства, които реанимират „опасния чар” на теософските идеи в определени периоди, отворени към популярен микс на „фолклоризирана” философия, религия и наука; към всякакъв вид утеха по отношение на смъртта и неясното бъдеще; към хуманистичната видимост на абстрактни лозунги и декларации, които вместо социална критика на настоящето, възлагат върху плещите на отделния човек решаването на световните и дори на космическите проблеми в безкрайността на времето и пространството.

Сред авторите и тезите, анализиращи българските последователи на теософските учения, които би могло да са полезни в това отношение са: оценките на Димитър Михалчев, че те страдат от „философска недъгавост” („Против дъновизма като теософско учение”); на Гр. Шват-Гълъбова, че са израз на „плитък светоглед”, характерен за 19 век (*Haeresis Bulgarica в българското културно съзнание на XIX и XX век*); идеите, че тяхно константно ядро е гностицизмът, раздвоеното тълкуване на битието (Н. Димитрова, *Дебати около българския гностицизъм – XX век*); тъжната констатация на Цеко Торбов, визираща по-общо светогледния демарш към мистицизма, че „Философската безпътица след Кант доведе до Голямата война и тя завинаги ще си остане най-страшния паметник на анархията на едно време, откърмено с философията на мистицизма и софизма.” („Кант и философията на разума”).

Заключение:

Независимо от сериозните бележки и препоръки, отнасящи се до известна проблематичност в изследователския подход, и по-специално във философския план на труда, посочените сполуки, постижения и информационната значимост на дисертацията ми дават необходимото основание да подкрепя присъждането на Анна Делчева Кълцева на образователната и научна степен „доктор” по професионално направление – 2.3 Философия (Социална философия).

С уважение:

Нонка Богомилова

14.11.2020